

Waldemar Gliński

„Historia Kościoła katolickiego na Śląsku”, t. 3, „Czasy nowożytne”, cz. 1, 1742 – 1845, Józef Mandziuk, Warszawa 2007 : [recenzja]

Łódzkie Studia Teologiczne 17, 470-472

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Profesor Rafał Leszczyński w artykule *Postscriptum do artykułu ks. dr. Waldemara Woźniaka*, wskazuje na inne utwory Jana Pawła II (Karola Wojtyły), odkrywające Jego biofilię. Zdaniem R. Leszczyńskiego myśl Jana Pawła II przekracza, ku transcendencji, tok myślenia pisarzy-witalistów.

Autorem trzeciego artykułu, *Dobro widział w tym, co służy życiu, zło widział w tym, co służy śmierci. Jana Pawła II umiłowanie życia*, jest ks. dr Piotr Przesmycki, reprezentujący teologię moralną, rektor Salezjańskiej Wyższej Szkoły Ekonomii i Zarządzania w Łodzi. W celu pogłębienia myśli o biofiliycznym charakterze Jana Pawła II, P. Przesmycki patrzy na jego życie w aspekcie trzech prawd: antropologicznej, teologiczno-moralnej i teologiczno-eschatologicznej.

Z czwartego artykułu, autorstwa prof. Henryka Chmielewskiego (Uniwersytet Medyczny w Łodzi) wynika, że Jan Paweł II charyzmą życia i nadziei otaczał ludzi chorych.

Recenzowaną tutaj pracę zbiorową należy polecić psychologom, pedagogom, teologom, a także studentom tych dziedzin. Powstało wiele prac naukowych czy popularyzacyjnych o Janie Pawle II, jednakże ta recenzowana tutaj ma dużą wartość z tego względu, że stara się ukazać jeden z elementów struktury osobowości Jana Pawła II, czyli Jego charakter.

ks. prof. UKSW dr hab. Stanisław Dziekoński
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa

Józef Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 3, *Czasy nowożytne*, cz. 1, 1742–1845, Warszawa 2007, ss. 499.

Opanowanie przez Prusy w wyniku pierwszej i drugiej wojny śląskiej najbogatszej dzielnicy cesarstwa, jaką był Śląsk, wpłynęło nie tylko na zmianę sytuacji geopolitycznej w centralnej Europie, ale miało także decydujące znaczenie dla Kościoła katolickiego na obszarze zajęтым przez państwo protestanckie, aspirujące do odegrania mocarstwowej roli. Kościół katolicki na Śląsku stanął wobec poważnego zagrożenia, jakie stwarzała kościelna polityka Fryderyka II, deklarującego oficjalnie przywiązanie do zasad tolerancji, faktycznie jednak dążącego do takich uprawnień wobec Kościoła, jakich nie mieli nawet katolicy Habsburgowie. W historiografii niemieckiej polityka ta została wszechstronnie opracowana już w XIX-wiecznym, monumentalnym dziele M. Lehmana¹. Spośród historyków polskich pisał na ten temat także m.in. L. Winowski². Prezentowana publikacja ks. prof. dr hab. Józefa Mandziuka, kierownika Katedry Historii Kościoła w Czasach Nowożytnych Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego – jest syntezą dziejów Kościoła śląskiego w okresie pruskim: od pojawienia się wojsk pruskich na ziemi śląskiej do objęcia diecezji wrocławskiej przez księcia – biskupa Melchiora Diepenbrocka. Dzieło to jest kontynuacją wielotomowej *Historii Kościoła katolickiego na Śląsku*, które w zamiarach Autora obejmować ma 6 tomów, wydanych w 11 woluminach. Cały tom 3 składać będzie się z trzech części, odnoszących się do następujących przedziałów chronologicznych: lata 1742–1845, 1845–1887, 1887–1945.

Dzieje Kościoła śląskiego zostały wprawdzie omówione w opracowaniach Franciszka Ksawerego Seppelta³, Wernera Marschalla⁴, Joachima Köhlera⁵, Aleksandra Rogalskiego⁶, czy biskupa

¹ M. Lehmann, *Preussen und die katholische Kirche seit 1640*, t. 1–7, Berlin 1878–1894.

² L. Winowski, *Polityka kościelna Fryderyka II na Śląsku*, SSI SN, t. 1: 1958.

³ F. X., *Geschichte des Bistums Breslau*, Breslau 1929.

⁴ W. Marschall, *Geschichte des Bistums Breslau*, Stuttgart 1980.

⁵ J. Köhler, *Bistum Breslau*, Kehl 1997.

Wincentego Urbana⁷, monumentalna synteza autorstwa ks. J. Mandziuka różni się jednak od dotychczasowych monografii uwzględnieniem całokształtu literatury przedmiotu, dorobku zarówno historyków polskich, zajmujących się dziejami Śląska, jak też historiografii niemieckiej. Pod tym względem dzieło to wyraźnie odbiega od opracowań autorów niemieckich, którzy najczęściej pomijali dorobek polskiej historiografii dotyczącej dziejów Kościoła śląskiego. Całość bibliografii odnoszącej się do tomu 3 zamieszczona zostanie przez Autora w części 3. Ponieważ dzieje Kościoła na tym obszarze Górnego Śląska, na którym powstała diecezja katowicka, zostały omówione w obszernej monografii napisanej przez ks. Jerzego Myszora⁸, prezentowana rozprawa celowo wyłącza opis dziejów tejże diecezji, aby unikać niepotrzebnych powtórzeń.

We wstępie do tomu 3 Autor sygnalizuje, że powstał on jako efekt prac badawczych stworzonej przez niego szkoły. W prowadzonych przez ks. prof. Józefa Mandziuka seminariach naukowych we Wrocławiu i w Warszawie powstały bowiem szczegółowe opracowania odnoszące się do dziejów Kościoła śląskiego: ks. Zdzisław Lec jest autorem monografii biblioteki kolegium jezuickiego w Świdnicy Śląskiej⁹, ks. Zdzisław Pienio szczegółowo omówił bibliotekę klasztoru Ojców Kapucynów w Prudniku¹⁰, ks. Andrzej Majewski podjął badania nad działalnością biskupa wrocławskiego Henryka Förstera¹¹, ks. Tomasz Błaszczyk napisał pod kierunkiem ks. prof. Mandziuka doktorat o fakultecie teologii katolickiej na Uniwersytecie Wrocławskim¹². Ostatni z powyżej wymienionych historyków oraz ks. Bogdan Dąbrowski podjęli studia nad dziejami zakonów śląskich w XVIII i XIX w. ze szczególnym uwzględnieniem okresu kulturkampfu¹³. *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku* jest więc wynikiem wieloletnich prac badawczych nie tylko Autora tej syntezy, ale również efektem udanej współpracy mistrza z własnymi uczniami. Omawiany tom opiera się także na źródłach archiwalnych znajdujących się w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, a zakres ich wykorzystania świadczy o niezwyklej pracowitości i twórczej wizji Autora, który niezbędny materiał badawczy przygotowywał w czasach, gdy pracował w tymże Archiwum w latach 1975–1985.

Dzieło to składa się z dwóch rozdziałów, podzielonych na 11 podrozdziałów z licznymi punktami, a nawet podpunktami, zgodnie z zasadą warsztatową mistrza Autora – o. prof. Hieronima Wyczawskiego, który powiedział, że „ten dobrze pisze, kto dobrze dzieli”. Rozdział pierwszy, zatytułowany *Kościół katolicki na Śląsku pod rządami oświeceniowymi (1742–1797)*, ukazuje w szerokiej perspektywie politycznej, społecznej, narodowościowej i gospodarczej dzieje Kościoła śląskiego, jego podział terytorialny, działalność rządców diecezji wrocławskiej, znaczenie kapituł śląskich, duchowieństwo diecezjalne – jego kształcenie i problematykę związaną z szerzeniem się ideologii oświeceniowych, zakony męskie i żeńskie, zagadnienia związane z trudnościami wewnątrzkościelnymi spowodowanymi kastą zakonu jezuitów, wreszcie sprawy szkolnictwa kościelnego. W rozdziale drugim, zatytułowanym *Kryzys śląskiego Kościoła katolickiego (1797–1845)*, Autor podjął, na tle problematyki polityczno-społecznej czasów napoleońskich i okresu restauracji, trudne dla Kościoła katolickiego problemy związane z sekularyzacją dóbr kościelnych w 1810 r., konsekwencje Bulli *De salute animarum* z 1821 r. – egzemplcja diecezji wrocławskiej i nowe rozgraniczenia

⁶ A. Rogalski, *Kościół katolicki na Śląsku*, Wrocław 1962.

⁷ W. Urban, *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*, Wrocław 1962.

⁸ J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999.

⁹ Z. Lec, *Biblioteka kolegium oo. Jezuitów w Świdnicy Śląskiej w latach 1629–1773*, Wrocław 1987.

¹⁰ Z. Pienio, *Biblioteka oo. Kapucynów w Prudniku*, Wrocław 1990.

¹¹ A. Majewski, *Arcybiskup Henryk Förster (1853–1881) i jego księgozbiór*, Warszawa 1996 (masz.).

¹² T. Błaszczyk, *Fakultet Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1811–1914. Aspekt historyczno-prawny*, Legnica 2001.

¹³ Tenże, *Zakony na Śląsku w dobie kulturkampfu*, Wrocław 2004; B. Dąbrowski, *Zakony na Śląsku od połowy XVIII wieku do kulturkampfu*, Helmstedt–Warszawa 2005.

terytorialne oraz ustanowienie delegatury berlińskiej, ustanowienie posekularyzacyjnych struktur diecezjalnych oraz działalność poszczególnych biskupów ordynariuszy. Z ogromnym obiektywizmem podjął trudne dla Kościoła śląskiego problemy związane z odchyleniami od ortodoksji kościelnej neologów i działalnością ks. Jana Rongego. Omówił spór o małżeństwa mieszane. Bardzo szeroko opisał funkcjonowanie Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Odnosił się także, co stanowi dodatkowy atut prezentowanego dzieła – do działalności protestantów śląskich, oddziałujących przecież także na wspólnoty katolickie. Z wielką akrybią umieścił w przypisach pełną dokumentację naukową. Narrację historyczną poprowadził jednocześnie w prostym, zrozumiałym dla czytelnika języku. Na uwagę zasługuje także niezwykle starannie przeprowadzona korekta tekstu. Wielość opisywanych wydarzeń i postaci historycznych sprawia, że rozprawę czyta się z zainteresowaniem, a lekturę ułatwiają też znakomite indeksy, zwłaszcza indeks osobowy z podanymi informacjami podstawowymi, odnoszącymi się do poszczególnych postaci historycznych. W tekście umieszczono też siedem tabel, które ilustrują opisywane problemy i zjawiska, a w załącznikach zaprezentowano trzy mapy, obrazujące kształtowanie się sieci klasztorów męskich i żeńskich oraz dokonujące się zmiany rozgraniczeń diecezjalnych na Śląsku. Dodatkowym atutem omawianego dzieła jest jego orientacja na czytelnika niemieckiego. Autor zamieścił w nim spis treści i wstęp w języku niemieckim. Brakuje niestety dokumentacji ikonograficznej i fotograficznej, co przy dzisiejszych możliwościach poligraficznych pomniejsza walory wydawnicze dzieła. Być może w jego kolejnych edycjach mankament ten, o czym marzy też sam Autor, zostanie wyeliminowany. Warto też aby w przyszłości monografia tej wielkości została wydana w twardej oprawie.

Omawiany tom publikacji ks. prof. Józefa Mandziuka to tylko fragment wielkiej w zamiarach Autora syntezy Kościoła śląskiego. Należy życzyć Autorowi sił do pełnej realizacji tego naukowego przedsięwzięcia.

ks. dr Waldemar Gliński

Wydział Nauk Historycznych i Społecznych
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

bp Adam Lepa, *Mity i obrazy*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1999, ss. 95.

Jakie są zadania mediów katolickich we współczesnym społeczeństwie? Czy współczesna kultura sprzyja funkcji ewangelizacyjnej mediów? Co przeszkadza w ewangelizacji? Jakie zadania stoją przed dziennikarzami i publicystami katolickich mediów? Na te i wiele innych pytań odpowiada książka biskupa Adama Lepy pt. *Mity i obrazy*, Łódź 1999. Specyfika oddziaływania mediów, niektóre ich właściwości utrudniające ewangelizacyjną działalność Kościoła zostały ukazane na tle opisu współczesnego społeczeństwa polskiego, które w książce biskupa Lepy zostało zidentyfikowane jako społeczeństwo posttotalitarne. Do cech charakterystycznych tego społeczeństwa należy m.in. kontynuacja antychrześcijańskiej i antykościelnej agresji, dążenie do laicyzacji kultury, niszczenie autorytetów, propagowanie fałszywie pojmowanej wolności. Jednocześnie, zdaniem bpa Lepy, tej medialnej agresji i propagandzie wywodzącej się ze środowisk postkomunistycznych i demoliberalnych towarzyszy naiwność i brak krytycyzmu po stronie odbiorców treści medialnych, co sprawia, że techniki manipulowania stają się w tym systemie nadzwyczaj skuteczne. Stąd uzasadniony jest postulat uświadomienia i aktywizacji środowisk katolickich w celu przełamania postawy ignorancji i bierności.

W swoich dotychczasowych publikacjach biskup Lepa wyczerpująco opisywał metody propagandy i manipulacji (*Świat propagandy*, Częstochowa 1994; *Świat manipulacji*, Częstochowa I wyd. 1995, II wyd. 1997) oraz przedstawiał sposoby formacji przygotowującej do krytycznego i dojrzałego korzystania z mass mediów (*Pedagogika mass mediów*, Łódź 1998). W *Mitach i obrazach* Autor